

13.10.2021

**Etelä-Suomen oikeusapu- ja edunvalvontapiirin lausunto
lakivaliokunnalle hallituksen esityksestä 133/2021 eduskunnalle suullisen todistelun tallentamista ja
vastaanottamista yleisissä tuomioistuimissa koskevan lainsäädännön uudistamiseksi**

Etelä-Suomen oikeusapu- ja edunvalvontapiiri kannattaa hallituksen esityksen tavoitteita pääkäsittelyssä vastaanotetun todistelun videoimisesta hovioikeuksia varten. Erityisesti julkisten oikeusavustajien näkökulmasta parempi ratkaisu olisi ollut asettaa videoimisvelvoite rikosasioissa jo poliisille osaksi esitutkintaa, jolloin asianosaisten sekä todistajien muistikuvat olisivat kaikkien tuoreimmat. Kyse ei olisi hallituksen esityksessä todetulla tavalla todistelun siirtymisestä esitutkintaan tilanteessa, jossa ei ole vielä edes varmuutta, nostetaanko syyte vai ei, vaan ainoastaan todistusmateriaalin rikastamisesta, jota voitaisiin edelleen täydentää suullisessa pääkäsittelyssä. Silloin indeksointi voitaisiin siirtää syyttäjälle osaksi syyteharkintaa ja poliisin nauhoittamista videoista katsottaisiin vain ne, joita syyttäjä tai puolustaja on pitänyt todistelun kannalta relevanttina.

Riita- ja rikosasioiden todistelun videoinnissa käytännön seikkoja tulisi tarkentaa. Uudistuksen kohteena ovat kaikki riita- ja rikosasiat kärjäoikeuksissa. Silti valtaosa tavoitelluista hyödyistä tulee realisoitumaan ainoastaan laajoissa asioissa, joissa pääkäsittelyt ovat usean päivän mittaisia ja henkilötodistelua otetaan vastaan runsaasti riippumatta siitä, onko kyse riita- vai rikosasiasta. Tavanomaisten juttujen kohdalla hyödyt ovat vähäisemmät, eikä sekään välttämättä ole oikeudenmukainen ratkaisu, että vain tietyn laajuuden saavat asiat kuuluisivat videoinnin piiriin, kun taas vähäisemmät jutut ratkaistaisiin samaan tapaan kuin tähänkin mennessä eli ilman todistelun videotallennusta. Hallituksen esityksessä ei

13.10.2021

riittävästi oteta huomioon sitä, että tavanomaisten juttujen kohdalla videointi tulee lisäämään työmäärää mahdollisessa muutoksenhakuvaiheessa. Tämä tulee nostamaan oikeudenkäyntikuluja tavalla, jota hallituksen esityksessä ei ole riittävästi huomioitu.

Kun todistelun vastaanottaminen hovioikeuksissa perustuisi jatkossa videotallenteiden katseluun, hovioikeuksilta poistuu mahdollisuus tehdä välittömästi tarkentavia kysymyksiä. Välittömyysperiaate kärsii, kun todistelu on esitetty hovioikeuden sijaan kärjäoikeudelle. Tällainen todistelun vastaanottamista koskeva muutos olisi perusteltu silloin, mikäli hovioikeuden tehtäväksi muodostuisi puhtaasti todistelun luotettavuuden arviointi. Kyseessä olisi hallituksen esityksessäkin mainittu kärjäoikeuden ratkaisun oikeellisuuden kontrollointi. Kyse olisi siis todistelun uudelleenvastaanottamisen sijaan siitä, onko kärjäoikeudessa esitetty oikealla tavalla avoimia ja johdattelemattomia kysymyksiä pääkuulustelussa. Sen jälkeen arvioitavaksi tulisi, onko vastakuulustelussa esitettyjen suljettujen ja mahdollisesti johdattelevien kysymysten avulla saatu horjutettua pääkuulusteluvastauksista ilmeneviä tietoja niin, että kontradiktorisuus on toteutunut mahdollisimman täydellisenä. Lopuksi hovioikeuden tulisi ratkaista, onko kärjäoikeus voinut päätyä siihen lopputulokseen kyseisen todistelun perusteella, joka valituksenalaisesta tuomiosta ilmenee. Tällaisen luotettavuusarvioinnin tekeminen saattaisi edellyttää laajempaa oikeuspsykologista asiantuntijatodistelua hovioikeuksissa. Tämä näkökulma ja siihen liittyvät kustannukset, eivät tule riittävästi huomioonotetuksi hallituksen esityksessä. Hovioikeuden voi olla uudistuksen jälkeen haastavampaa tehdä luotettavuusarviointia ja hovioikeudessa painopiste todistelussa voi siirtyä enemmän todistajan näyttöarvon arviointiin.

Hallituksen esityksestä jää epäselväksi, miten jatkossa varmistuttaisiin siitä, että kärjäoikeudessa vastaanotetaan kaikki näyttö asiassa. Kärjäoikeuksille asetettava velvoite huolehtia valmistelussa asian riittävästä jäsentelystä lisää väistämättä tuomioistuimen työmäärää sekä pienemmissä että isommissa juutissa. Mikäli valmistelu olisi puutteellinen, näkyisi se pääkäsittelyssä. Pääkäsittelyssä tuomarin huomio saattaisi todistelun vastaanottamisen sijaan keskittyä ainakin uudistuksen käyttöönoton alkuvaiheessa asian jäsentelyssä pysymiseen, todistajien kehottamiseen kertoa vain kysytyistä asioista muistettujen

13.10.2021

asioiden sijaan sekä mahdolliseen tallenteiden indeksointiin, mitä ei olisi tarkoitus erottaa pääkäsittelyn pitämisen jälkeiseksi työvaiheeksi. Tuomarin huomion kiinnittyminen muuhun, kuin todistelun sisältöön ja sen analysointiin ei voi johtaa oikeudenmukaisempaan oikeudenkäyntiin. Asiassa tulisi harkita, pitäisikö yhtä päivää pidemmät pääkäsittelyt toteuttaa jatkossa siten, että ratkaisukokoonpanossa olisi toinen lainoppinut jäsen, jonka ainoana tehtävänä olisi jäsentely ja indeksointi, kun taas puheenjohtajana oleva tuomari voisi keskittyä todistelun sisältöön ja siitä tehtäviin oikeudellisiin johtopäätöksiin.

Ideaalitilanteessa todistelua ei olisi tarpeen enää täydentää hovioikeudessa, jolloin yllä kuvattu luottamusarviointi mahdollistuu pelkkien videotallenteiden avulla. Sen sijaan todistelun uskottavuuden tai riittävyden arviointi saattaa kuitenkin vaatia hovioikeudelta videotallenteiden katsomista jo asian kirjallisessa valmisteluvaiheessa. Oikeusavustajille tämä asettaa velvollisuuden tuoda jo valituskirjelmässä esille ne syyt, joiden vuoksi käräjäoikeudessa vastaanotettua todistelua ei voida pitää luotettavana tai ratkaisun osalta riittävänä. Tämä saattaa johtaa valituskirjelmien paisumiseen, mikä ei edistä muutoksenhaun tarkoitusta ja käsittelyn nopeutumista. Avustaja tulee olemaan valitusvaiheessa sidottu käräjäoikeuksien tarjoamaan mahdollisuuteen katsoa videotallenteita tuomioistuimen tiloissa, mikä hankaloittaa työajankäyttöä ja sitoo myös käräjäoikeuden työpanosta sellaiseen uuteen työtehtävään, joka ei välttämättä ole oikeudenhoidon kokonaiskuvassa mielekäästä. Tämä voi nostaa oikeudenkäynnin kustannuksia merkittävästi. Oikeudenkäyntikulut voivat edellä mainitusta syystä nousta. Olisi syytä harkita, voidaanko videotallenteet luovuttaa muualla hyödynnettäviksi ainakin julkisille oikeusavustajille, asianajajille ja luvan saaneille oikeudenkäyntiavustajille, jolloin käräjäoikeuden työpanos minimoituu ja oikeusavustajan työn organisointi helpottuu. Silloin saavutettaisiin myös hallituksen esityksessä tavoiteltuja säästöjä, joskin oikeudenkäyntikulut voisivat nousta avustajien työmäärän joka tapauksessa noustessa.

Videointi tulee käytännössä johtamaan myös siihen, että oikeusavustajan vaihtaminen käräjä- ja hovioikeuskäsittelyjen välissä hankaloituu riippumatta siitä, johtuuko se päämiehen ja avustettavan välisestä luottamuspulasta vai esimerkiksi oikeusavussa tyypillisistä henkilövaihdoksista ja niihin liittyvistä töiden

13.10.2021

uudelleen organisoinneista. Tällöin uuden avustajan on välttämätöntä ottaa selko käräjäoikeuden tuomion lisäksi myös kaikista videotallenteista, mikä nostaa valitusvaiheessa aiheutuvia oikeudenkäyntikuluja. Muutoin hänen on mahdotonta yksilöidä hallituksen esityksessä mainitulla tavalla, miten rajattuna videotallenteet tulisi katsoa (esimerkiksi syytekohtittain) hovioikeudessa. Yksityissektorilla ja etenkin laajoissa jutuissa tilanne voi olla toinen, kun avustaja auttaa päämiestään lainvoimaiseksi jäävään ratkaisuun saakka. Uudistuksessa ei tule silti unohtaa julkisten oikeusavustajien työnkuvaa siihen liittyvine asiakkuuksien vaihtuvuuksineen, sillä tämä voi johtaa julkisen oikeusavun kustannusten kasvuun. Tämä on oikeudenhoidon realiteetti myös yksityissektorin pienemmissä jutuissa, mistä valtaosa käräjäoikeuksissa käsiteltävistä asioista edelleen hallituksen esityksenkin mukaan koostuu. Samalla tulee huomioda se, ettei hallituksen esityksessä ole huomioitu kustannuseränä käräjäoikeuksien osalta muuta kuin kertaluontoiset hankekustannukset, mutta pysyväksi työksi jäävä indeksointi, sen vaatima työajankäyttö sekä siitä syntyvät kustannukset on jätetty kokonaan arvioimatta.

Yksi huomionarvoinen tekijä loistaa myös poissaolollaan hallituksen esityksestä. Se liittyy asianosaisten ja todistajien kykyyn tuottaa jäsennelty kertomus käräjäoikeudessa ottaen huomioon psykologinen tieto ihmisen muistista. Tavallisesti oikeudenkäynnissä asianosaisena olevat ovat oikeudenkäynnissä ensimmäistä kertaa. Vaikka asiakas pyrittäisiin valmistelevaan etukäteen istuntoa varten, toimittaisi pääkäsittelyssä esitetyksi tarkoitetut kysymykset ennen oikeuden istuntoa ja kertoisi muutoinkin menettelyn kuluista, valtaosa ainakin julkisen oikeusavun asiakkaista jännittää oikeudenkäyntitilannetta siten, ettei oikeudessa annetussa kertomuksessa välttämättä tule esiin kaikki ne seikat, joita he ovat esimerkiksi omalle oikeusavustajalleen neuvottelussa tai poliisille esitutkinnassa esittäneet. Tämä saattaa johtaa siihen, että käräjäoikeudessa esitetty todistelu on parhaimmistakin valmistelusta huolimatta liian niukkaa. Jos todistelua voisi vain poikkeustapauksissa täydentää hovioikeudessa, voi tämän realiteetin unohtaminen johtaa siihen, että käräjäoikeuden tuomiot pohjautuvat jatkossa puutteelliseen tapahtumafaktaan, eikä asiaa pysty korjaamaan enää hovioikeusvaiheessa. Toki on avustajan taito saada päämiehensä tai todistajat kertomaan asiasta mahdollisimman paljon, mutta aina tässä tavoitteessa ei onnistuta. Toinen vaihtoehto on lisätä asianosaisten ja todistajien valmistelua ennen käräjäoikeuden pääkäsittelyä, mikä

13.10.2021

johtaa jälleen kerran oikeudenkäyntikulujen suurenemiseen. Asianosaisille ja todistajille saattaa aiheutua hämmennystä myös siitä, että heitä kuullaan useassa eri osassa eri teemoista, vaikka jäsentely itsessään parantaisi tuomioistuimen edellytyksiä tehdä oikeansisältöinen ratkaisu. Samalla se johtaisi siihen, että yhdellä kertaa tehty kuuleminen ei enää onnistuisi, ja myös muiden henkilöiden tulisi olla käräjäoikeusvaiheessa pidempään tuomioistuimen käytettävänä. Nyt todistajat ja muut kuultavat asianosaisia lukuun ottamatta voivat yleensä poistua oman kuulemisensa jälkeen istuntopaikalta. Todistajien tai muiden kuultavien paikalla pitäminen lisää oikeudenkäyntikuluja, kun todistajille tai muille kuultaville tulee maksaa korkeampia palkkioita.

Puhelinkuulemisen sekä videotallenteen rinnastaminen keskenään voi olla riskialtis ratkaisu. Kun hovioikeuden tulee pystyä tekemään luotettavuusarvio, piilee puhelinkuulemisen sallimisessa oikeuden väärinkäytön riski. Esityksessä olisi hyvä selventää, että puhelinkuulemista ei tulisi voida käyttää asianajotaktisesti pyytämällä tai myöntymällä puhelinkuulemiseen käräjäoikeudessa vain voidakseen valitusvaiheessa kyseenalaistaa todistajan luotettavuuden arvioinnin hankaluudet ja tällä perusteella yrittää saada mahdolliseksi tehdä lisäkysymyksiä hovioikeudessa. Ongelmallista on myös kuulusteltavan kertomuksen kirjaaminen pöytäkirjaan pääpiirteissään, mikäli video- tai äänitallenteen tekeminen ei teknistä syistä olisi mahdollista. Tällöin menetetään kokonaan videotallenteiden laatimiselle tavoitellut hyödyt ja joudutaan tilanteeseen, jossa joku voi jälkikäteen kyseenalaistaa pöytäkirjausten tarkkuuden ja sitä kautta yrittää saada lisäkysymysten teon mahdolliseksi.

Viittausmenettelystä on todettava se, että tällöin oikeudenkäynnin julkisuus jää toteutumatta. Hallituksen esityksessä todettu videotallenteiden säilyttämisaika on auttamatta liian lyhyt, eikä Etelä-Suomen oikeusapu- ja edunvalvontapiiri kannata säilyttämisen säätämistä 6 kuukautta lyhyemmäksi. Liian lyhyen säilytysajan vaarana on se, että julkisuus toteutuu vain käräjäoikeudessa, kun taas kontrollointi valitusvaiheessa muuttuu yleisölle ja median edustajille nykyistä huomattavasti hankalammaksi. Myös heidän tiedontarpeensa täyttäminen edellyttää sekä käräjäoikeuksilta että hovioikeuksilta nykyistä enemmän

13.10.2021

työtä, ja tähän tarpeeseen lisätä oikeuslaitoksen resursseja ei ole riittävästi kiinnitetty esityksessä huomiota.

Lopuksi on syytä pohtia, tuottaako todistelun videointi hallituksen esityksessä mainitut tavoitteet, kun suurin osa käräjäoikeuksien käsittelemistä riita- ja rikosasioista ei ole laajoja riita- tai rikosasioita. Vaikka tiettyjä säästöjä on varmasti mahdollista saavuttaa, osa käytännön elämän realiteeteista ja niistä tulevista lisäkustannuksista on jäänyt vaille ansaitsemaansa huomioita nykyisessä hallituksen esityksessä.

Lausunnon laati

Mirva Sihvonen
hallinnollinen lakimies
Etelä-Suomen oikeusapu- ja edunvalvontapiiri
puh. 029 56 61906
mirva.sihvonen@oikeus.fi